

BULLETIN

van de Historische kring

HET LAND VAN HERLE

OPGERICHT 4 APRIL 1945

Twee-maandelijks tijdschrift ter versteviging van het contact tussen de historische beoefenaars en historie-belangstellenden, wonende in het oude Heerlener land

Het Heerlense romeinse thermentype opgegraven te Olympia

IN de onlangs verschenen uitgave van het Duits archeologisch Instituut onder de titel: „Neue deutsche Ausgrabungen im Mittelmeergebiet und im vorderen Orient” zijn o.m. opgravingsresultaten verschenen van Olympia, de ons allen bekende bakermat van de Olympische Spelen. Hieruit blijkt, dat men daar een thermengebouw heeft uitgegraven van hetzelfde bouwtype als dat van Heerlen. De datering van zijn ontstaanstijd wordt rond het jaar 100 n. Chr. gesteld. Deze tijdsbenadering komt vrijwel overeen met de dateringspoging van prof. ir Christ, die onze thermen reeds eerder tussen de jaren 101-104 dateerde ⁽¹⁾.

Deze belangrijke mededeling deed prof. Christ tijdens een namiddag-excursie naar de romeinse thermen te Zulpich, die op zijn initiatief in samenwerking met enige leden van de archeologische kring Aken op 13 oktober j.l. plaats had. Bij de bezichtiging der Zulpicher thermen waren o.m. aanwezig onze voorzitter, de heer J. J. Jongen en de heer H. J. Schutgens, loco-burgemeester van Heerlen.

Prof. Christ heeft, na de rondgang langs deze thermen onder leiding van de museumdirecteur Pesch, in de bibliotheekruimte aan de hand van vergelijkbare thermentypen een klemmende bewijsvoering geleverd voor

(1) H. Christ: Het dateringsvraagstuk van de romeinse thermenbouw te Heerlen;
in: Bull. L. van Herle, 1959, afl. 6, blz. 109-114.

*Detailfoto der Heerlense thermen :
het sudatorium, het tepidarium en het caldarium.*

de Heerlense thermen als prototype van vroege romeinse bouwkunde in deze streken.

Het oordeel van deze geleerde, die als een der beste thermenbouwkenners in Westeuropa bekend staat, mag samengevat worden in de zienswijze, dat de Heerlense thermen uit wetenschappelijk oogpunt een bijzonder *uniek* bouwwerk zijn in Nedergermanië, waarvan het behoūd voor het nageslacht alleszins gerechtvaardigd is.

L. v. H.

De veldnaam **DE PAAL**

SINDS er plannen bestaan op het driehoekige stuk weiland-boomgaard tussen de Bekkerweg, de Benzenraderweg en de Dr. Jaegersstraat te gaan bouwen, is de oude naam van dit terrein, *de Paal*, weer aan de vergetelheid ontrukkt.

In de plaatsnaamkunde is de naam *de Paal* bekend als „grenspaal”. Verscheidene voorbeelden hiervan kan men vinden in J. Habets: *Limburgsche Wijsdommen*, o.a. in het land van Heerlen „ein paell aen de Frouwenheid, ende scheidt drie Heeren landen als Valkenborch, Raedt ende Eys”.

Als op het terrein *de Paal* vroeger een grenspaal gestaan had en hier een grensscheiding viel, was hiermee de naam verklaard. Maar voor zover ik weet, is dit niet het geval. Daarom dringt zich een andere verklaring op.

Paal (latijns: palus, pali) kan ook „schanspaal” betekenen. Een afleiding van *paal* is *palissade*. In Duitsland is *Phal* = *Pfahlgraben* de naam voor de *limes romanus*, het verdedigingswerk langs de grens van het Romeinse rijk.

Onlangs heeft de *Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts* een enquête ingesteld naar de verbreiding van de met *pfal-*, *pol-* samengestelde plaats- en veldnamen buiten het gebied van de *limes romanus*. Resultaten van deze enquête zijn nog niet bekend. In ieder geval blijkt uit het initiatief van de commissie dat de paal-namen belangrijke gegevens voor de archeologie kunnen leveren.

Dit zou voor Heerlen ook wel eens het geval kunnen zijn. De bodem van Heerlen heeft namelijk nog altijd geen *vallum* prijsgegeven, hoewel de naam *Coriovallum* deze toch doet vermoeden. Hardenberg heeft indertijd wel geoordeeld: in de omgeving van Heerlen is er geen voorhistorische wal aan te wijzen, die beter bij de naam *Coriovallum* past dan de landgraaf in de Heerler heide ¹⁾, maar de vraag is: Was de landgraaf wel een voorhistorische wal? De lezers van het Bulletin zullen zich herinneren dat J. J. Jongen uiteengezet heeft, dat de landgraaf moeilijk een verdedigingsstelsel gevormd kan hebben wegens de grote uitgestrektheid van het omsloten terrein. Het is volgens hem de afzetting van de *Gemene Heide*, de gemeenschappelijke heide van de omliggende dorpen, wier inwoners er het gebruiksrecht van hadden. Deze afzetting moet aangelegd zijn in de vroege Middeleeuwen (tussen 800 en 1200). ²⁾ Als de landgraaf geen „vallum” is, waar zou men die dan kunnen vinden? De oudste betekenis van het woord *vallum* is „Palissade, uit schanspalen en vlechtwerk opgebouwde borstwering op de legerwal” en pas daarna „de wal zelf”.

Dit blijkt nog duidelijk uit een passage uit de Commentaren van Julius Caesar (III, 5): „hostes vallum scindere et fossas complere coepissent” „de vijanden begonnen de palissade te doorbreken en de grachten te vullen”.

Als een palissade dus deel uitmaakte van een legerwal uit de Romeinse tijd, dan is het te begrijpen, waarom de genoemde commissie belangstelling heeft voor plaatsnamen met *paal* en dan is het niet uitgesloten, dat de Heerlense *Paal* zijn naam te danken heeft aan restanten van de wal, die de naam *Coriovallum* moet verklaren. De mogelijkheid, dat „aan de Paal” archeologische vondsten gedaan worden, moet de toekomstige gravers op dit terrein tot grote oplettenheid aansporen.

drs P. L. M. TUMMERS.

Onlangs vernam ik, dat men algemeen aanneemt, dat het terrein *de Paal* zijn naam dankt aan een *schandpaal*, die vroeger daar gestaan zou hebben. Dit lijkt mij onwaarschijnlijk. Als men iemand te schande wil zetten, dan zet men hem daar, waar iedereen hem ziet, b.v. op de markt, bij de kerk, op een kruispunt van wegen.

P. T.

- 1) mr. H. Hardenberg: De landgraaf in de Heerler Heide (in Ts. v. Kon. Ned. Aardrijksk. Gen. 1946, p. 737-753).
- 2) J. J. Jongen: Waartoe diende de Landgraaf? (in Bull. Land v. Herle 1958, p. 101-103).

DE PAAL en CORIOVALLUM

HET betoog van drs P. Tummers over De Paal, hiervoren geplaatst, krijgt bijzonder reliëf, nu achteraf blijkt, dat zijn woordverklaring wel eens verband zou kunnen houden met 't *zuidelijk* beloop van de versterkingswerken van Coriovallum. Prof. van Giffen heeft reeds in zijn „Thermen en Castella te Heerlen-Coriovallum (1948)” betoogd, dat het castellumterrein ten *zuiden* van de deken Nicolayestraat zou moeten worden gezocht.

Tot ditzelfde inzicht kwamen dr H. von Petrikovits, Landesmuseum-direktor te Bonn, na bezichtiging der terreingesteldheid ter plaatse, alsmede prof. ir H. Christ (lees Bulletin Land van Herle, 1959, afl. 6, blz. 114, voetnota 11).

Wanneer men de romeinse spitsgrachten met annex hun palisaden (vgl. de Paal) in dit gedeelte van Heerlens stratenplan uitzet, doorsnijdt de *zuidzijde* van het castellumoppervlak inderdaad het terrein, waar het oude kadaster de benaming de Paal vermeldt .

L. v. H.

Bronnen voor een

GENEALOGISCH ONDERZOEK

in het Gemeente-archief te Heerlen

HET komt herhaaldelijk voor, dat zich mensen aan het loket vervoegen, die graag iets naders willen weten over hun familieafstamming. Wanneer men dan vraagt naar hun juiste bedoeling omtrent het in te stellen onderzoek, weten ze meestal niet veel meer te zeggen. De benaming „stamboom” weet men over het algemeen wel thuis te brengen, doch als het gaat over „stamreeks” of „kwartierstaat”. ziet men hun gezichten betrekken en komt er een vragende blik in hun ogen. Na een korte uiteenzetting over deze aangelegenheden, wordt vervolgens nog even dieper ingegaan op de hun reeds ter beschikking staande gegevens, die meestal niet verder rijken, dan enkele wetenswaardigheden over hun ouders. De vraag naar naam, voornaam en geboortedatum etc. van hun grootouders wordt, op enkele uitzonderingen na, meestal negatief beantwoord. Met deze summiere opsomming moet dan gestart worden, hetgeen over het algemeen een niet eenvoudige taak is. Vooral wanneer het gaat over families, die van ouds her niet uit Heerlen afkomstig, of die vanuit Heerlen naar elders vertrokken zijn. Veelal raken de ons ter beschikking staande archiefbescheiden dan spoedig uitgeput en dienen deze mensen zich te vervoegen bij andere archiefinstellingen of instanties, zoals b.v. het rijksarchief in Limburg te Maastricht, waar de stukken van vóór 1793 van die gemeenten berusten, die over geen eigen archiefbewaarplaats beschikken, dan wel geen gediplomeerd archivaris in dienst hebben. Op de gemeentearchieven van de kleinere gemeenten kan men over het algemeen wel bronnen raadplegen, doch deze gaan meestal niet verder terug dan 1813, het jaar, dat de Archiefwet 1918 voorschrijft m.b.t. de overbrenging van de stukken naar de archiefdepots.

Wanneer men dan met zo'n onderzoek begint, dient men als uitgangspunt eerst alle gegevens over zich zelf te verzamelen. Met *geboorteakte of trouwboekje* in de hand kan men een generatie verder komen, aangezien deze de namen en vooral ook de leeftijd van de ouders vermelden. De *tienjaarlijkse klappers op de registers van de burgerlijke stand* helpen u dan verder in het opzoeken van de geboorteaktes van de ouders en verdere familieleden, waarmee u dus weer in een vroegere generatie bent aangeland, indien de familie tenminste uit dezelfde plaats afkomstig is. Op deze manier valt het niet zwaar uw stam gedeeltelijk na te gaan. Deze werkmethode herhaalt men zo vaak, totdat men op een gegeven ogenblik niet meer de beschikking heeft over de registers van de burgerlijke stand. U bent dan voor wat Heerlen aangaat, aangeland in het jaar 1798/99, ofwel het jaar VII van de franse jaartelling.

Weliswaar komen er van 1795 tot 1799 reeds *voorlopers van de registers*

van de burgerlijke stand in het gemeentelijk archief voor. We hebben hier kennelijk te doen met een overgangsfase vanuit het niets naar een bepaald, later geperfectioneerd, systeem, dat aan de praktijk diende te worden getoetst. Zo zien we, dat de oorspronkelijke vorm van deze registers volkomen verschilt van het huidige type. De geboorten werden numeriek, in lijstvorm, ingeschreven waarbij dan vermeld werden: datum oude stijl, datum nieuwe stijl, naam van het kind, naam van vader en moeder, naam van de getuigen (2 personen), woonplaats der ouders en woonplaats der getuigen. De huwelijksregisters zijn eveneens zeer eenvoudig van opzet. Ook hier geschieden de inschrijvingen weer in lijstvorm, waarin voorts vermeld worden: beide data, namen der gehuwden, of het het 1e of 2e huwelijk is en de namen der getuigen. De overlijdensregisters, ingeschreven op gelijke wijze als voren, vermelden de beide data, de naam en voornamen van de overledene, de naam van de ouders en indien mogelijk de leeftijd van de overledene.

Het nu volgende onderzoek zal heel wat moeilijker en uitgebreider worden dan de vorige perioden. Men is n.l. nu aangewezen op de *kerkelijke doop-, trouw- en begraafboeken*, gesplitst in katholieke en protestantse registers. De eerste groep begint met het jaar 1588 en loopt tot 1798, terwijl de tweede serie een aanvang neemt met het jaar 1650 en doorloopt tot het jaar 1797. Het is erg jammer, dat een enkel boek uit deze collectie ontbreekt. Ook zult u hierin plotseling voor het feit komen te staan, dat er bepaalde jaren niet in voorkomen. Dit is echter geen gevolg van nalatigheid van de kerkelijke overheid, doch de oorzaak hiervan moet gezocht worden in het politieke vlak. Deze perioden treffen we aan in beide categorieën. Nu eens waren deze streken onder Staats, dus protestants, dan weer onder Spaans cq. Oostenrijks bestuur, hetgeen betekende, dat de katholieke godsdienst weer in ere was hersteld en de pastoors hun functie weer mochten uitoefenen.

Zoals gezegd, wordt het onderzoek thans moeilijker en uitgebreider. Niet alleen het feit, dat de meeste mensen het oude schrift niet machtig zijn, doch ook het ontbreken van klappers op deze registers vormt voor velen een struikelblok. Er blijft niets anders over, dan deze registers, waarvan de meeste weliswaar, ten behoeve van de bezoekers en vanzelfsprekend ook ter bescherming, in leesbaar schrift zijn overgeschreven, stuk voor stuk na te zien, om zodoende het aangevangen werk te voltooien. Het zal niet meevallen de juiste draad te blijven volgen, vooral wanneer er nog meerdere soortgelijke familienamen voorkomen. Naast de doopregisters treffen we in deze serie ook de huwelijks- en de overlijdensregisters aan. Wanneer men dan deze archiefbronnen heeft onderzocht, moet het werk worden afgebroken. Er zijn maar heel weinig families, die met hun gegevens, of althans met volledige gegevens, verder terugkomen. Een uitzondering hierop kunnen de adellijke en soms zeer vooraanstaande families maken. Meestal kunnen zij uit hun familiearchieven of door middel van charters nog diverse generaties aan hun stamboom toevoegen. Maar nogmaals, dit zijn uitzonderingen.

Zijn hiermede dan de bronnen voor een onderzoek uitgeput, zult u zich afvragen? Het antwoord hierop kan tweeledig zijn. Het hangt helemaal af van de bedoeling van uw onderzoek. De vraag luidt bevestigend, indien

men genoeg neemt met een opsomming van alleen de data van geboorte, overlijden en huwelijk. Meestal is het echter zo, dat, indien men eenmaal zover is en een afgerond geheel heeft van een stam, men ook nog verdere wetenswaardigheden over deze familie, zoals de maatschappelijke positie, de bezittingen etc. wil weten. Kortom alles, wat met deze familie verband houdt. Het is begrijpelijk, dat ons hiervoor weer andere archiefbronnen ten dienste staan.

Allereerst dienen wij ons nu te overtuigen van de aanwezigheid van *inventarissen, die het archievenbezit weergeven*, verspreid over de verschillende depots. Hierin vinden we altijd weer een opsomming van die archieven van een bepaalde plaats of streek, die voor het familieonderzoek van groot belang kunnen zijn. Voor Heerlen stelde de huidige gemeentearchivaris, drs L. van Hommerich, een dergelijk *overzicht op steekkaarten* samen. Het zou van de ene kant te ver voeren hier een overzicht van te geven van de opbouw van dit werkstuk, terwijl van de andere kant toch ook weer enkele bijzonderheden genoemd dienen te worden. Vanzelfsprekend valt het eerst ons oog op de charterverzameling, die ons een inzicht geeft o.a. van verkregen privilegien. Deze vrijheden kunnen zowel aan personen als aan plaatsen of gehuchten gebonden zijn. Denken we b.v. maar eens aan het weiderecht voor verschillende buurten. Men vindt soms een opsomming van inwoners van een wijk, die aanspraak kunnen doen gelden op zo'n verleend recht. Dan volgen de notulen van de banksvergaderingen, die voor Heerlen in 1666 een aanvang nemen. Het behoeft niet meer gezegd, dat ook hierin tal van familienamen voorkomen. En wat denkt u van de requesten, de brieven en de attesten aan of door het banksbestuur geschreven? Deze serie begint met het jaar 1664. Een geheel andere groep vormen de financiële stukken, zoals o.a. de kwitantien, aanwezig sinds het jaar 1629. In een nieuw hoofdstuk worden de stukken van de militaire zaken behandeld. Zouden er geen gegevens voor een familieonderzoek te vinden zijn in de inkwartieringslijsten (1654-1795) de inbeslagnemingen van vee en goederen door doortrekkende of hier gelegerde legeronderdelen, in de lijsten van aangebrachte schade, plunderingen en vorderingen of in de betalingsstaten i.z. deze aangelegenheden? Dan volgen de eigendomskwesties, zoals verkoop, ingebruikgevingen en verpachtingen van gronden etc. Natuurlijk ook hier weer lijsten van personen, die hun verplichtingen in deze niet zijn nagekomen; de meetboeken en journalen, waarin de bezitters van heidegronden vermeld worden. Een nieuw chapter vormen de stukken i.z. de beleidingen, de schadevergoedingslijsten voor aanleg van nieuwe wegen, lijsten van personen, die hun onderhoudsplichten voor de wegen trachten te ontduiken etc.; afgegeven bouwvergunningen, vorderingen van licenten en aanwijzingen van personen en wijken, die hun graan moesten laten malen in de banmolen, ook wel „dwankmolen” genoemd. Vervolgens het hoofdstuk van de armenzorg, waarin o.m. lijsten van kerkrenten en ondersteuning genietende armen, waarna de rij gesloten wordt door de stukken aangaande de limieten, zoals visitatierapporten en afpalingen, waarbij de aangrenzende percelen precies worden aangegeven (1619-1793). Zoals gezegd, is dit slechts een summier opsomming, genomen uit vorenvermelde inventaris van het archievenbezit der gemeente Heerlen. Toch zijn

er beslist onderwerpen bij, die u zullen aanspreken i.v.m. een familieonderzoek en die zeer zeker ook de moeite waard zijn om er uw tijd voor het raadplegen aan te geven. En dan te bedenken, dat dit slechts 't gedeelte tot 1793 van meergenoemde inventaris is.

Ook de hierop volgende perioden zijn weer door de gemeentearchivaris geordend en beschreven. Vanzelfsprekend kunnen ook hier weer de nodige aanvullingen voor uw onderzoek in gevonden worden. Een groot gedeelte van de reeds gememoreerde onderwerpen komen ook hierin weer terug, anderen zien we verdwijnen, terwijl ook nieuwe aangelegenheden worden behandeld. We zien thans voor het eerst verschijnen de paspoortenregisters (1798-1813) alsmede de certificaten van goed gedrag (1810-1811), de huwelijksaankondigingen, de lijsten van lidmaatschap der burgerwacht, de oproepingsformulieren hiervoor, vergunningsregisters voor het dragen van wapens, lijsten van ingeschreven militieplichtigen, afwezigen en deserteurs, de schutterij, lijsten van gevaccineerde kinderen, verzoekschriften om ondersteuning, lijsten van verdeling van goederen aan armen en dagvaardigingen. Op het gebied der militaire zaken vinden we weer de inkwartieringslijsten, bevelschriften, declaratiën en rapporten, lijsten van geleverde goederen zoals vee en vlees, paardenvorderingen alsmede requesten, lijsten van paardenbezitters (1813-1815), overtredingen der vrachtrijdersbepalingen, verkiezingslijsten en processen verbaal vanwege de politie.

Ook in andere archiefbewaarplaatsen kunnen we stukken over Heerlen aantreffen. De vervaardigde *inventarissen* kunnen ons ook hier weer vrij uitvoerig inlichten over het aanwezige materiaal. Het behoeft niet gezegd te worden, dat deze inventarissen, voorzover voorhanden, op het gemeentearchief alhier geraadpleegd kunnen worden. In dit verband zou ik o.a. willen noemen de inventaris van de Keur Keulse Mankamer te Heerlen, samengesteld door de heer J. M. van de Venne, alsmede de inventaris der archieven van het Arrondissement Maastricht en van het departement van de Nedermaas (1794-1814) door de heren mr H. Hardenberg, onze tegenwoordige algemene rijksarchivaris en dr F. Nuyens. Handelt de eerste uitsluitend over leengoederen in het Heerlener land en omgeving, in de tweede wordt Heerlen slechts in een 50-tal nummers vermeld. De beide archieffondsen bevinden zich in het rijksarchief te Maastricht. Natuurlijk zijn er in andere depots, zoals o.a. Aken, Keulen, Düsseldorf, Brussel, Luik en Den Haag ook stukken over onze gemeente. De daar aanwezige inventarissen geven ons ook hier weer de juiste nummers. Nu zult u zich afvragen of de raadplegingen van deze, elders berustende stukken steeds in genoemde bewaarplaatsen moet geschieden? Dit is geenszins het geval. De mogelijkheid bestaat n.l., dat practisch alle stukken, ook uit het buitenland, op onze aanvraag, hier ter plaatse in de leeszaal bestemd voor het publiek, kunnen worden geconsulteerd.

Voor wat betreft de bezittingen van een familie zijn we aangewezen op de *minuten van de Heerlense notarissen*, die met het jaar 1664 beginnen en lopen tot het jaar 1842. Na deze periode — invoering van het kadaster — komen we terecht voor dit onderdeel bij de *kadastrale leggers en kaarten*, waarvan de oudste eveneens een plaats hebben gevonden in de centrale gemeentelijke archiefbewaarplaats.

Als voorloper van het kadastrale plan der gemeente Heerlen, heeft men in 1779 de z.g. „*Rotteboeken*” opgemaakt, waarin in 15 registers de eigendommen van de Heerlense bevolking, hier in de ruimste zin bedoeld, werden geregistreerd. Toch moeten we hier niet te veel nadruk leggen op de eigendom der belanghebbenden. De uiteindelijke bedoeling van deze registratie heeft veel meer in het vlak der belastingen gelegen.

Voor de notariële akten van na 1842 is men aangewezen op het rijksarchief in Limburg, voorzover zij overgenomen zijn van de Arrondissementsrechtbank te Maastricht. Naast de bezittingen lichten deze stukken ons verder in over alle mogelijke familiale aangelegenheden zoals o.a. geldleningen en wat zeer belangrijk is over de opgemaakte testamenten. Hierin kan men in één slag soms alle eigendommen aantreffen en hoe de verdeling ervan geregeld is. De testamenten geven over het algemeen ook een zuiver beeld van de familieverhoudingen en samenstelling. Men kan er wat dit betreft soms zeer frappante gegevens in ontmoeten. Het is jammer, dat er nog geen alfabetische klappers hierop voorhanden zijn, hetgeen een onderzoek tot een minimum van tijd zou kunnen beperken. Toch is het vrij gemakkelijk hierin iets terug te vinden, aangezien de notarissen op de rugzijde van iedere akte de namen van de partijen hebben vermeld. In latere jaren — sinds 1794 — moesten zij op last van het franse bestuur overzichten of z.g. repertoria op hun akten maken, waarin naast de partijen ook de korte inhoud wordt vermeld.

De meeste van deze notariële akten werden in vroeger dagen vervolgens gerealiseerd (tegenwoordig geregistreerd) voor de schepenbank van Heerlen die hiervoor de z.g. *Gichtregisters* aanlegde. Deze registers lopen over de jaren 1678-1793 (franse bezetting). Het opzoeken van akten hierin wordt vergemakkelijkt door de aanwezigheid van alfabetische klappers achterin. Het is alleen erg jammer, dat deze volstrekt geen aanspraak kunnen maken op volledigheid en dat er enkele zijn, die alfabetisch op de voornamen staan.

Ook vinden we meestal alleen maar de naam van de partij, die het eerst in de akte genoemd wordt, onder de desbetreffende letter, vermeld. De overige partijen worden wel hierbij genoemd, doch zij zijn niet onder hun eigen letter opgenomen.

Naast de bezitsbronnen etc. van de diverse families, zien we dan enkele archieffondsen, die meestal niet, of maar zeer aarzelend worden geraadpleegd. Ik bedoel hiermee *de belasting- en de gerechtelijke stukken*. Voor wat betreft de eerste groep, ook weer verdeeld over verschillende depots, naar gelang de aard der belastingen, kunnen hier worden genoemd: repartities van beden, contributie, schat en executies (sinds 1629). Verder natuurlijk weer de traditionele lijsten van personen met achterstand hierop (1663), belastingcohierien (1665), die een overzicht geven van de aangeslagen personen, de aanbrenghijsten van boendergetallen en goederen (1685-1787), requesten hiertegen ingebracht en lijsten van vrijstelling van betaling o.a. vanwege oorlogs- of natuurschade aan de gewassen of woonsteden toegebracht. In de latere periode, na 1793, worden hieraan nog toegevoegd de grondcontributie, patentbelasting, personele-, mobiliare- en somptuaire belastingen, belasting op deuren en vensters alsmede de belastingaanzeggingen. Voorts hebben we de „botlijsten”,

die ons een inzicht geven van de grootte der hand- en spandiensten alsmede de „veeregistratielijsten”, waarin alle eigenaren van vee worden aangehouden met een specificatie van de soorten. De stukken over de meer gewestelijke cq. landelijke belastingen vinden we in hoofdzaak weer terug in de gewestelijke cq. landelijke archiefbewaarplaatsen. Slechts enkele registers uit deze serie zijn in copie aanwezig in het gemeentearchief van Heerlen. Genoemd mogen worden: het „Register vanden Chijsen en renten competeerende onder de Banck van Herle” (1551) „Denombrementen van Huijsen ende van bundergetallen onder de Hoofdbanck Heerlen” (1663), „Register van opbrengst der Domeinen, Kerkelijke goederen ende Inkompten inde Landen van Overmaze” (17e eeuw) en het „Leggerboek der Domeinen” (1711).

Naast bovengenoemde „wereldlijke” belastingen kende men nog de z.g. „kerkelijke” belastingen, zoals b.v. de tienden en de opbrengsten in de geestelijke goederen. Vanzelfsprekend vinden we hierover ook heel wat archiefmateriaal, dat zich hoofdzakelijk in kerkelijke depots en ook weer in het rijksarchief in Limburg bevindt. Ook van deze categorie bezit het gemeentearchief van Heerlen weer enkele afschriften en wel met name het „Rechenbuch vander Kirchen von Herlo” (1589-1629) en het „Register der Geestelijke goederen in het Staatsland van Valkenburg” voorzover het de gegevens over Heerlen betreft. Voorts zou in dit verband genoemd kunnen worden o.a. het door L. van Hommerich en F. Welters in 1949 uitgegeven „Gedenboek Voerendaal”, waarin van blz. 72-103 een opsomming met toelichting wordt gegeven van het kerkelijk archievenbezit, met vermelding van de talrijke familienamen, die voor ons onderzoek weer van belang kunnen zijn.

Ook een zeer belangrijke groep vormen de *familiearchieven*, waarin eveneens een schat aan gegevens kan gevonden worden. Denken we b.v. maar eens aan de verpachtingen door de grootgrondbezitters en aan de leveringen in natura, die de pachters moesten opbrengen aan hun heren. Het is jammer, dat deze archieven zich hoofdzakelijk in particulier eigendom bevinden en dientengevolge meestal moeilijk te raadplegen zijn. Toch zijn er families, die hun stukken hebben gedeponeerd in overheidsarchiefdepots. Hier kunnen deze uiteraard wel geraadpleegd worden, mits er van de kant van de eigenaar geen beperkende maatregelen zijn opgelegd aangaande de consulering cq. de publicering hiervan. In dit verband mogen genoemd worden de archieven van kasteel Terworm, aanwezig in het rijksarchief te Maastricht en door de heer J. M. van de Venne geordend, beschreven en geïnventariseerd, waarvan een gedrukt exemplaar hier ter plaatse kan worden geconsulteerd. Daarnaast bezit het gemeentearchief een copie van een cijnsregister van het adellijk huis Puth onder Voerendaal (16-18e eeuw), waarin een opsomming wordt gegeven van alle personen, die cijnsplichtig waren aan genoemd huis Puth.

De *gerechtelijke stukken*, de naam zegt het al, bevatten al die zaken, die gediend hebben voor het gerecht i.c. de schepenbank van Heerlen. Voor de completering van een genealogie, kunnen ook hierin waardevolle gegevens aangetroffen worden. We behoeven niet direkt aan misdadige feiten te denken, doch er worden ook uitspraken vanwege het gerecht in gevonden o.a. met betrekking tot het regelen van erfeniskwesties, verklaringen

betreffende oude rechten en privilegiën, waarover geschillen zijn ontstaan etc. Dit archieffonds wordt ingedeeld in twee groepen en wel de criminele en civiele zaken. Aan archievenneerslag vinden we hier de rollen, de gedingen en de vonnissen. Een onderzoek in deze stukken eist echter geduld en tijd. Op alle drie de groepen is geen enkele indicatie aanwezig. Zoekt men iets, is men verplicht alle stukken en registers blad voor blad door te nemen.

Een volgende serie van belangrijke bescheiden vormen de *bevolkingsboeken*. De eerste registers, in de vorm van lijsten en daterend uit het jaar 1796, zijn qua opzet nog vrij summier. Hun indeling is gebaseerd op de z.g. wijkindeling, toentertijd „rotte” genoemd en ingeschreven volgens de huisnummering. Ze geven een opsomming van alle personen boven de 12 jaar. Het aantal kinderen beneden deze leeftijd wordt wel genoemd, doch zonder vermelding van naam en ouderdom. Ook vinden we hierin niet de geboortedatum en plaats vermeld. Wel geven zij het jaar aan van vestiging of de tijd sinds wanneer men in de gemeente woonachtig is. Om een bepaalde familie te zoeken, dient men dientengevolge weer de hele lijsten door te nemen.

Vervolgens komen we lijsten tegen, die zich uitstrekken over een periode van 7 jaren en wel van 1819-1825, zijnde in totaal 18 deeltjes. Strikt genomen bedoeld als belastingmaatstaf, geven zij ons toch een opsomming van alle hoofdbewoners der gemeente. Deze lijsten, opgemaakt volgens het principe der wijkindeling op huisnummer, vermelden naast nummer, naam en voornamen, huisnummer, beroep, leeftijd, adres, burgerlijke staat, hoe lang woonachtig in de gemeente, geboorteplaats, geboortedatum, eigenaar van vee, dat gesplitst wordt in: paarden, veulens, koeien, vaarsen, kalveren, schapen en varkens en tot slot de rubriek „aantekeningen”. Het opzoeken van familienamen is nu niet bepaald eenvoudig en zeker wanneer men het adres van de betrokkene in de gemeente niet kent. Er blijft geen andere weg open, dan ook deze lijsten stuk voor stuk na te zien. Het hierop volgende register, gedagtekend van 1826-1829, is nog veel eenvoudiger van opzet dan de voorgaande. Het vermeldt alleen de namen van de gezinshoofden, die op nummer achter elkaar ingeschreven zijn. Niet alfabetisch dus, hetgeen aan een onderzoek beslist niet ten goede komt. Wel krijgen we een inzicht over de beroepen, de geboorteplaats en datum alsmede het tijdstip waarop betrokkene in de gemeente is ingeschreven. Beter als informatiebron worden de hierna volgende boeken, die opgemaakt zijn rond 't jaar 1850. De wijkindeling, huisnummersgewijs, bepaalt hier de manier van inschrijving. Weliswaar zijn de namen nog niet alfabetisch geplaatst, doch een algemene klapper zorgt ervoor, dat het raadplegen vrij vlug kan geschieden. Naast de naam en voornamen geven zij op de allereerste plaats de gezinssamenstelling alsmede de geboorteplaats en datum, de burgerlijke staat, de godsdienst, het beroep, het tijdstip van vestiging, de datum van overlijden, het moment waarop men de gemeente verlaat en waar men zich gaat vestigen, een aanduiding of de persoon hier woont, dan wel tijdelijk verblijft, een aanduiding omtrent de laatste woonplaats, eventuele veranderingen in de burgerlijke staat en ten slotte een rubriek „aanmerkingen”, waarin o.a. aantekening wordt gehouden over een tijdelijke afwezigheid, zoals b.v. het verblijf

in militaire dienst. De registers sinds 1862, gesplitst over de perioden 1862-1880, 1880-1900, 1900-1910 en 1910-1940, zijn voor de consulering het eenvoudigste. Alle namen staan alfabetisch-lexicografisch. In het begin heeft men met deze laatste indeling nog wel wat moeilijkheden gehad, doch in de latere perioden is dit systeem, door het invoeren van losbladige registers, tot in de perfectie doorgevoerd. Naast de gezinssamenstelling lichten zij ons in over de datum van inschrijving, de voornamen, het geslacht, de betrekking t.o.v. het gezinshoofd, geboortedatum en plaats, de burgerlijke staat, eventuele veranderingen in de burgerlijke staat, de godsdienst, het beroep, het adres in de gemeente, de datum van vestiging, de vorige woonplaats, eventuele datum van vertrek met opgave van plaats waarheen, de vorige woonplaats, de datum van overlijden, een opgave omtrent het wettig domicilie en tot slot de rubriek „aanmerkingen”, waarin dan weer verschillende opmerkingen cq. verwijzingen gesteld worden. Al met al dus een belangrijke groep archieven, die vooral voor de jongste periode van groot belang kan zijn. Toch dient opgemerkt te worden, dat hierin voorkomende geboorte cq. overlijdensdata voorzichtigheids-halve gecontroleerd dienen te worden, aangezien uit ervaring gebleken is, dat met het overschrijven vergissingen gemaakt of bij de inschrijving weleens foutieve data opgegeven zijn.

Rest ons dan nog tenslotte, als aanvullende bron voor de gevonden gegevens te vermelden de *historische boekerij* en de *handschriftenverzameling*. Door het publiceren van genealogiën en archiefbescheiden, kunnen voor een bepaalde familie nieuwe gezichtspunten en gegevens naar voren worden gebracht. Van diverse Heerlense families zijn reeds stamtafels in druk uitgegeven, waarover men eveneens kan beschikken. Vermeld kunnen worden in dit verband de families Bloem, Eymael, Gelekerken, Hennen, de Hessele, Merckelbach, Roebroek, Ross en Schils. Alhoewel de meeste van deze overzichten voor aanvulling vatbaar zijn, vormen zij toch wel een gemakkelijk te raadplegen bron, eenvoudig, doch overzichtelijk van opzet. Ook in de meer algemene literatuur, zoals plaatselijke, regionale, landelijke en buitenlandse historische boeken en tijdschriften verschijnen regelmatig bronnenstudies en andere artikelen, die de reeds aanwezige gegevens kunnen aanvullen en completeren.

Als uitgangspunt of aanvullend materiaal voor een genealogisch onderzoek zouden ook kunnen dienen de in de *handschriftenverzameling* voorkomende dossiers, aangekocht uit de nalatenschap van de heer E. Vreuls te Roermond en uitgebreid met gegevens van de oud-gemeente-archivaris P. Peters en van de gemeentelijke archiefdienst alhier. Ook enkele particulieren schonken overzichten van door hun uitgezochte gegevens betreffende een bepaalde familie. Hierin vindt men een chronologisch overzicht van alle in de kerkelijke registers, ook van de omliggende gemeenten voorkomende namen van dezelfde familie. In deze collectie kan men beschikken over dossiers van de families Bloem, Boost, Boumans, a Campo, Caritat de Péruzzis, Cloot, Corten, Dautzenberg, Dortans, van den Esch, van den Eschen, Eymael, Geelen, Gelenkerken, Habets, de la Haye, Hennen, Hoen, Hoenen, Jongen, Keybets, Leufkens, Merckelbach, Moonen, Moors, Nijpels, Offermans, van Oppen, van Panhuys, Pelsers, Penners, Pijls, Roebroek, Roosen, Rosenboom, Ross, Savelberg, von Schaesberg,

Schull, von Schwartzenberg, Stassen, Ubachs, Vreuls, Vijgen en Weustenraad.

U ziet, een vrij lange lijst van archiefbronnen en andere gegevens, die voor een volledige genealogie van een bepaalde familie beslist de moeite waard zijn geraadpleegd te worden en waaruit een overstelpende hoeveelheid materiaal te voorschijn zal komen, die uw onderzoekingen zonder twijfel tot een fleurig, interessant en vooral lezenswaardig geheel zullen maken. Weliswaar vordert een dergelijk werk een zee van tijd, doch het uiteindelijk resultaat zal ongetwijfeld niet alleen voor uw eigen familie, doch ook de buitenstaander, een ruime mate van voldoening schenken.

N. EUSSSEN.

Het graven van waterputten in de heide

DE drinkwatervoorziening leverde in vroeger dagen in de heide wel bijzondere moeilijkheden op.

De 21ste oktober 1722 deed zich bij het graven van een put in de heide, die eigendom was van de Heer Overste Luitenant Heldevier, een instorting voor, waarbij een knecht, genaamd Frans Tants, om het leven kwam. Het werk was aangenomen door Frans Leenaerts, meester metselaar, die ook de Justitie op de hoogte bracht van het ongeluk aan een van zijn knechts overkomen.

De Schepenen Willem Leendert Hokels en Hendrik Pelt (laatstgenoemde was tevens Secretaris van de Justitie) begaven zich naar de plaats des onheils. Hendrik Pelt noteerde dienaangaande o.a. „Ons om twee uijren naermiddag derwa(a)r(t)s getransporteert en bevonden de instortinge voorseijd. Maer alsoo den voornoemden wijlen Frans Tants diep met sandt overdolven was, denselven niet gesien noch cunnen visiteren (onderzoeken) het doode lichaem als alleen den 23 daer aen volgende. . .” Op die dag teruggekomen, hebben zij, in aanwezigheid van de gezworen Chirurgijn, Meester Joannes Franssen, bevonden „dat d’oorsaec des Doodts, d’instortinge van de aerde en zandt gelijk voorseijd geweest is, en daerop gehoord de kneghts die meede aen denselven puth gearbeyd hebben, gepermitteert (toegestaan) het doode lichaem te begraeven alhier op den kerckhoff.” (Gichtregister L.v.O. 2035, p. 328, Gemeente-Archief Heerlen.)

Voor de „kleine luiden”, die in de heide woonden, was het probleem om goed drinkwater te verkrijgen nog veel moeilijker dan voor de grootgrondbezitter. Voor hen moet de financiële zijde wel een onoverkomelijke hinderpaal geweest zijn. En zo vervlogen de jaren tot dat men eindelijk op het idee kwam om gezamenlijk te doen, wat voor de enkeling te zwaarlijk was.

De 7de oktober van het jaar 1766 begaf Notaris Leonard Gerhardt Pelt zich naar Nieuwenhagen voor het passeren van de betreffende akte.

Aldaar waren ten huize van een hunner een dertigtal inwoners van de Heide-rotte (wijk) bijeen voor het sluiten van een overeenkomst inzake het graven, aanleggen en onderhouden van een gemeenschappelijke waterput. Dit waren in alfabetische volgorde: Caspar Borghans, Godefridus Borghans, Joannes Borghans, Joannes Borghans Joannes' zoon, Hermen Dautzenberg, Gerhard Frins, Joannes Frins voor zijn moeder, Peter Haen, Martin Haenraets, Paulus Hanssen, Peter Hanssen, Sander Hanssen voor zijn moeder, Merten Henkens, Gerard Hervers, Helena van der Heijden voor haar man Peter Triebels, Jacobus van der Heijden, Maria van der Heijden vrouw van Peter Frins, Gerhard Janssen, Joannes Janssen, Johannus Kocks, Merten Leenderts, Gerard Moers, Willem Moors voor Gertruyd Rademakers weduwe van Gerard Moers, Merten Pelsers, Peter Pelsers voor hem en voor wijlen Jan Hanssen Janszoon, Joannes Rademakers voor hem aanwezig zijn zoon Willem Raemakers, Anna Elisabeth Rumkens voor haar man Hendrik Tunbreekers, Peter Rumkens, Peter Rumkens Reyndert zoon, Simon Rumkens en Dirik Schroders.

Zij gaven te kennen, dat zij sedert „nu veele jaaren herwaarts” tot hun teleurstelling verstoken zijn geweest „van het noodsaakelijste element, zijnde schoon waeter, soo tot gerief van menschen en beesten” en dat er nooit een put te Nieuwenhagen (in de heide) geweest is. Om hierin te voorzien, zijn zij „te rade geworden” om een put te laten maken.

Om alle moeilijkheden, die zich eventueel dienaangaande zouden kunnen voordoen, te voorkomen, hebben zij hun buurman Merten Pelsers gevraagd om de put op zijn eigendom te laten aanleggen. Deze heeft hierin toegestemd zonder hiervoor enige vergoeding te eisen.

Overeengekomen wordt verder het navolgende: Zij die geweigerd hebben in de kosten van de put bij te dragen, zullen van het gebruik ervan worden uitgesloten. Mochten zij er toch water halen, dan zullen zij aan „schuttinge” onderhevig zijn. Het schutten was een inbeslagneming van goederen of in verzekerde bewaring stellen van personen.

Het water halen zal alleen mogen geschieden met toestemming van degene, die in naam van Merten Pelsers optreedt en in diens woning, het „stockhuis” genoemd, woont

Degenen die in de kosten van de put hebben bijgedragen zullen hun recht tot het halen van water niet mogen verkopen of verruilen, tenzij dit geschiedt tegelijk met het huis van hun ouders, „als regt tot den putt hebbende.”

Alle deelnemers zullen zonder de minste tegenspraak verplicht zijn in het herstellen van schade aan de put ontstaan, bij te dragen volgens kostenverdeling bij het maken van de put overeengekomen.

Daar Merten Pelsers voor het maken ervan ruim vier voet grond (in het vierkant) heeft afgestaan, stelt Peter Pelsers, die eigenaar is geworden van de bouwplaats van de kinderen van Melcher Weelen, ook 2 voet in de lengte en 2 voet in de breedte beschikbaar. Indien Peter Pelsers aldaar mocht gaan bouwen, zal hij mogen „inbouwen,” mits de toegang tot de put tot aan de muur van het huis van Peter Rumkens zes voet breed zal blijven.

De woning van de kinderen van Melchior Weelen wordt begunstigd met het recht van water halen zonder betaling van aanleg- en herstelkosten van deze put.

Aan alle deelnemers wordt door Merten Pelser toegang tot de put verleend op voorwaarde dat hij Pelser indien nodig deze grond zal mogen gebruiken zonder dat dit tot nadeel van de put strekt.

Allen verplichten zich bij deze, om aan niemand, wie het ook wezen mag en geen recht tot de put heeft, enig water „onder de hand” te geven, „t sij e bij avond ofte ontijden.” Degene die dit verbod overtreedt zal een pattacon (vier gulden) verbeuren en gedurende een jaar geen water uit de put mogen halen. Het boetegeld zal voor het onderhoud van de put worden gebruikt.

Als kinderen van de deelnemers zouden trouwen met kinderen van hen die geweigerd hebben in de aanleg van deze put bij te dragen en die dus geen recht op het gebruik ervan hebben, zullen deze kinderen verplicht zijn hun aandeel bij te dragen in de helft van de aanlegkosten.

Als iemand van de deelnemers of hun nakomelingen in een huis zou komen te wonen van iemand die niet aan deze put mede betaalt heeft, zal hij, als hij dan toch recht van water halen wil hebben, alsnog zijn aandeel voor dit huis in zijn geheel moeten voldoen.

Nadat het overeengekomene door de Notaris „van woorde tot woorde” was voorgelezen, verklaarden de aanwezige deelnemers dit alles te zullen nakomen en doen nakomen, onder verbintenis van hunne personen en goederen „deselve stellende ter prompte en parate executie” om alle nalatigheden hieraan te verhalen.

Men verzocht de Notaris hiervan op te maken akte in de vereiste formulering en gaf toestemming om deze, zo nodig, in de daartoe bestemde registers te laten inschrijven. Als getuigen waren aanwezig Joannes Weerden Borgemeester te Waubach en Johannes Janssen mede wonende aldaar. (Gichtregister L.v.O. 2045, p. 280.)

JO HORST.

Imstenraadse Bijdragen

(Slot)

V

ZIJLINIES DER FAMILIE VAN IMSTENRAEDT.

Bleek het reeds moeilijk de genealogie van de hoofdlinie Imstenraedt-Mheer op te stellen, nog moeilijker wordt het als het gaat over de zijlinies. Wij beschikken slechts over losse gegevens. Omdat nu de zijlinies voor Imstenrade zelf van geen belang zijn, kunnen we volstaan met een beknopt overzicht. Waarschijnlijk moeten we de bekende personen tot twee zijlinies bijeenbrengen. De eerste is die welke men gevoegelijk noemen kan de linie Imstenraedt-Ottegroeven, de tweede is vrijwel zeker een bastaardlinie, in Keulen.

1. DE LINIE IMSTENRAEDT-OTTEGROEVEN.

Reeds in 1472 vindt men een *Goeswijn Scheiffart van Impstenroede* als schout van Heugen bij Maastricht (20). Deze moet wel identiek zijn met *Goiswijn van Emstenraidt gen. Scheiffart* (alias van *Ymsenraede*, en *Sceyffarts van Imselraed*) die genoemd wordt als Akens leenman van een goed te Hauset (prov. Luik, bij Eynatten) en daar vermeld wordt van 1468 tot 1508. In dat laatste jaar is hij overleden. Hoe hij aan de Imstenraedts verwant was, is mij niet gebleken. Hij had twee zoons *Diederik en Johan* (21). Van dan af wordt gewoonlijk de vorm *Emsche-raid* gebruikt.

Er wordt nog tot 1532 melding gemaakt van een Johan, maar het blijkt niet of dit dezelfde is als de zo juist genoemde. In die zelfde tijd wordt vermeld een *Johanna van Imstenraet gen. Mont*, natuurlijke dochter van Johan van Imstenraedt. Maar van welke? Daar ook zij en haar kinderen genoemd worden in verband met Hauset, zal men haar vader daar moeten zoeken. Zij was gehuwd met Dirk van Ottegraven of Ottegroeven ('n hofstede bij Sint-Maartensvoeren, in het land van Daelhem). Uit dit huwelijk kennen wij vier kinderen: *Mattheus, Dirk, Johan en Catharina*. Merk op, dat drie van deze namen ook in de hoofdlinie voorkomen. Deze kinderen noemden zich naar hun moeder *van Imstenraedt* (22). Hoewel wij nu verder slechts losse gegevens hebben, kunnen wij de familie nagaan tot aan haar uitsterven in het begin der achttiende eeuw. In 1669 was het stamhuis Ottegroeven reeds verkocht. De belangstellende lezer verwijs ik verder naar het archief van het kasteel Daelenbroeck, thans berustend op het Rijksarchief in Maastricht (23). In het Familie-archief Imstenraedt vindt men een brief van Winand van Imstenraedt aan de Kanselier van de Raad van Brabant. Op 23 juni 1601 had hij een gesloten brief uit Aken ontvangen van *Janne van Ottegraven*. Hij had die naar Maastricht laten brengen. Winand stelde nu voor dat Jan Korst, schout van Mheer, of Jan Boysten, schout van Simpelveld, voorstellen zouden mogen doen, voor welke plaats Janne gehoord zou willen wor-

den. In de marge is een bescheid van J. Buscher van 16 juli bijgeschreven. Wij weten er verder niets van. Wel kunnen we hieruit opmaken dat er relaties tussen de families bestonden en dat zij niet erg hartelijk waren.

Hier volgen nu de brokstukken der genealogie zoals ze uit Coels en het archief van Daelenbroeck bijeengebracht zijn.

Goiswijn van Emstenraidt.

reeds genoemd 1468; schout v. Heugem 1472
overleden vóór 22 sept. 1508.

Diederik	Johan)) dezelfde?
	Johan, 1532)	
	×	
	Catharina v.d. Panhuys.	

Johanna van Imstenraedt gen. Mont

×

Diederik van Ottegroeven, 1511 genoemd

Mathys (1532)	Dirk	Johan	Catharina
treden gezamenlijk op, 3 juni 1556.			

1600 Johan en Willem (toen reeds overleden) broers.

×

Maria Croyts

|

Johan van Imstenraede

1623 Michiel van Imstenraede

×

Anna Strauven († vóór 20 mei 1639)

|

Anna Catharina

×

Johan Bernard v. Rossum

) verkopen 1669 stamhuis
) te Ottegroeven.

|

verscheiden kinderen

(in volgende generatie uitgestorven.)

De Ryckel geeft nog :

Gerard van Imstenraede de Ottegroeven

×

Maria Weisz

|

Anna Maria

×

Johan d'Hupsch † 1719

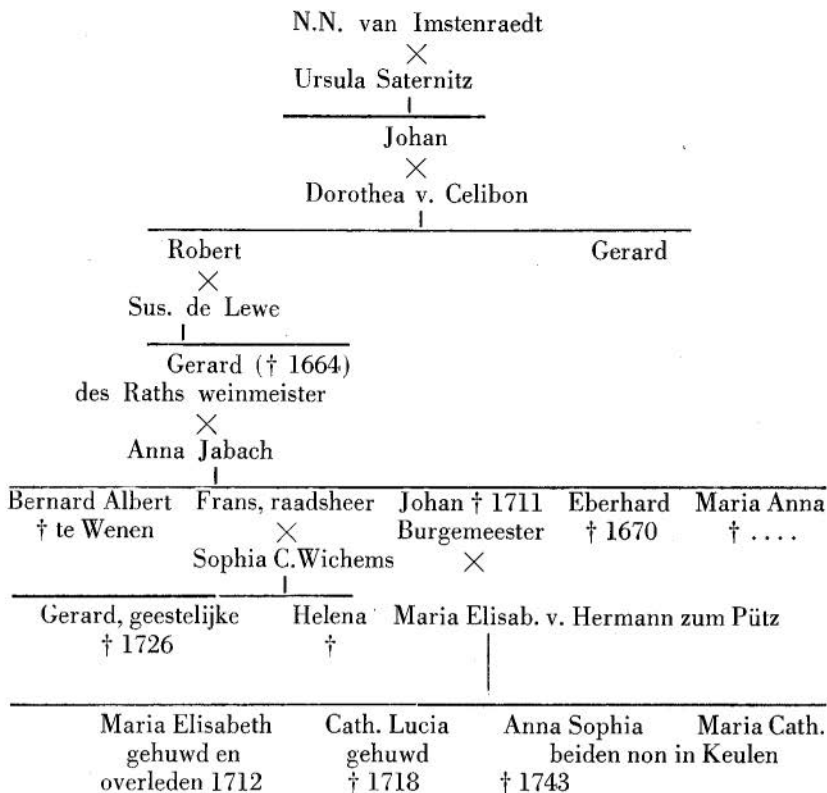
|

enkele kinderen

2. DE LINIE IMSTENRAEDT IN KEULEN

De Keulse linie heb ik alleen gevonden bij Fahne, *Geschichte der Kölnischen, Julischen und Bergischen Geschlechter*, dl I, 186. Fahne laat deze linie ontspruiten uit een verbintenis van Johan (III) van Imstenraedt en Ursula Saternitz. De zoon uit deze verbintenis, Johan geheten, wordt dan een halfbroer van Winand en zijn broer en zussen. Nu hebben we gezien dat Fahne Johan en Gerard verwisseld heeft (zie derde bijdrage). Het kan dus zijn dat deze verbintenis op naam van Gerard zou moeten staan. We hebben immers gezegd dat volgens Vrijdag Gerard nog een tweede zoon had, wiens naam hij echter niet geven kon. Bovendien zien wij uit Fahne's lijst het volgende. Ursula had een zoon Johan. Deze huwde met Dorothea van Celibon. Nu kreeg de oudste zoon uit dit huwelijk de naam Robert van zijn grootvader van moeders zijde. De tweede kreeg de naam Gerard. Was deze misschien afkomstig van de grootvader van vaders zijde, m.a.w. van Gerard van Imstenraedt? Technisch zou dan Fahne's stamboom geheel intact blijven. Men hoeft dan slechts Johan (III) en Gerard van plaats te doen ruilen. Hoe het ook zij, Ursula is geen wettige echtgenote geweest, noch van Johan noch van Gerard. Beide immers zijn door hun echtgenoten overleefd. Ook kan zij geen eerste vrouw van een van beiden geweest zijn, want dan zouden de kinderen wettige erfgenamen van hun vaders bezit geweest zijn. Ook wijst Ursula's familienaam niet op adellijke afkomst. Wij volstaan dus met de linie te konstateren en er een lijst van te geven, overgenomen uit Fahne. Daarbij zij dan nog één opmerking gemaakt die voor de Nederlandse literatuur van belang kan zijn. Een achterkleinzoon van deze bastaard Johan, namelijk Frans van Imstenraedt, raadsheer in Keulen en overleden op 18 januari 1694, huwde in 1662 met een burgermeisje Sophie Catharina Wichems uit Keulen. Deze Sophie was op een of andere manier verwant met de dichter Joost van den Vondel. Daar nu van de familie des bruidegoms niemand zich wilde „verlagen”, heeft Vondel het meisje bij haar huwelijk naar het altaar geleid. Bij die gelegenheid heeft hij een huwelijksgedicht gemaakt. De titel luidt *Ter bruilofte van den Weledelen Heer Franciscus van Imstenraedt en de brave Joffer Sophia Katharina Wichems*. Het lied telt honderd verzen, waarvan 't begin luidt:

Nu met blijde bruiloftsrijmen
't Vrolyck feest van Imstenraedt
En Kathryne, op 't spoor van Hymen
Ingewijt enz. (24)

De lijst van Fahne is hier een beetje vereenvoudigd.

C. DAMEN O.S.B.

- 20) Dr P. DOPPLER, Schepenbrieven van het kapittel van O.L. Vrouw te Maas-tricht, n 484, Publications 63 (1927) 119.
- 21) L. von COELS von der BRÜGGHEN, Die Lehnregister der Propsteilichen Mannkammer des Aachener Marienstiftes (1394—1794) Bonn, 249 en volgen-de, onder het leen Hauset. Ook de volgende gegevens zijn daaraan ontleend.
- 22) W. GOOSSENS, Hoogeruuts, Publications 55 (1919) 96 noot 1 met een ver-wijzing naar MACCO, Aachener Wappen und Genealogieën.
- 23) Verslagen omtrent 's Rijks oude archieven 27 (1904) 488 vv.
- 24) Men vindt het verhaal omstandig bij Jos. ALBERDINGK THIJM, Portretten van Joost van den Vondel, eene laatste aflevering tot het werk van Mr Jac van Lennep (Amsterdam, 1876) 155 en 162 vv. Het gedicht is te vinden in de Vondeluitgave van Van Lennep, deel X, 571 vv. De Eerw. Zuster Francisca van de Medische Missiezusters van Imstenraede heeft mij hierop attent gemaakt.

De „Aldenhof” te Hoensbroek

(Vervolg)

Voor zover men nu kan nagaan heeft de Aldenhof nadien de volgende eigenaren gekend.

Vóór 1830: Kusters, Renier.

1830—1871: Klinckenberg(h), Franz (Leonardus). In 1830 was deze 43 jaren oud. Zijn echtgenote was Kusters, Maria Elisabeth (die in 1830 39 jaren oud was). Zij was een dochter van eerstgenoemde Renier Kusters.

De hoeve was beschreven als „huis” met een oppervlakte van 9 aren 70 centiareen.

1871: Senden M. P., die men als zodanig niet thuis te brengen weet. Deze eigenaar is vermoedelijk geweest Senden, Jan Willem, schepen te Hoensbroek, gehuwd met Klinckenberg(h), Maria Catharina, oudste dochter van de reeds 1830 genoemde F.(L.) Klinckenberg(h).

1871—1929: In hetzelfde jaar blijkt de eigendom over te zijn gegaan aan Cremers C. J. W., die men als zodanig evenmin kan thuis brengen. Tot 1929 bleef de eigendom kadastraal op die naam beschreven.

In 1924 werd de omschrijving „huis, schuur, stal” maar nog altijd met een oppervlakte van 9 aren 70 centiareen.

Deze eigenaar moet geweest zijn: Cremers, Ludovicus, geboren in Schinnen 19 aug. 1843 als zoon van Cremers, Jan Willem, ontvanger bij de belastingen (geboren in Hoensbroek 1 dec. 1798) en diens echtgenote Willems, Anna Elisabeth (geb. in Nuth 25 juli 1804).

Genoemde Ludovicus Cremers was gehuwd met Senden, Maria Josepha, geboren in Hoensbroek 7 april 1846, als dochter van J. W. Senden en M. C. Klinckenberg(h) voornoemd.

Op 17 aug. 1879 vertrok genoemde L. Cremers met zijn gezin van de Aldenhof naar Broeksittard.

1929—1937: Na het overlijden van genoemde L. Cremers ging de eigendom over op diens 4 maart 1882 in Broeksittard geboren zoon: Maria Peter Hubertus. Deze huwde met Brewers, Maria Clara Jozefina.

Deze Cremers ging 1929/1931 tot radicale verbouwing over. Bovendien werd in die tijd de oppervlakte van het bezit weer vergroot met omliggende weilanden en een oostelijk naast de Aldenhof staand huis (een oud huis) met schuur, stal, enz. en daarbij behorende grond. Zo vindt men nadien de Aldenhof kadastraal beschreven:

1930: 2 huizen, schuur, stal oppervlakte 9 aren 70 centiareen

1932: 4 huizen, stal, bakhuis, weiland, oppervlakte
3.15.22 HA

1933: 2 huizen, schuur, weiland, oppervlakte 1.31.90 H.A.

1934: door aanbouw van huizen op de bij de hoeve ge-
voegde weilanden 6 huizen, schuur, erf, weiland
oppervlakte 1.31.90 HA.

1937—1958:

Met een bezitsomschrijving: 2 huizen, schuur, weiland, oppervlakte 1.14.30
HA ging de hoeve 1937 in eigendom over op Cremers, J. M. H. wonende
te Schculder, gemeente Wylre.

Ook deze eigenaar ging tot verbouwing over. In 1941 werd de schuur c.a.
geheel verbouwd tot café-restaurant en logeergelegenheid met ene afzon-
derlijk huis daarnaast: oppervlakte van deze verbouwing 4 aren 90 cen-
tiaren.

Deze twee panden (café c.a. + huis) werden verkocht.

Eigenaars daarvan werden:

1942: Friezen, L.A.

1955: Crijns, J. H. H.

1957: Haagmans, L. J. H. (schoonzoon Crijns).

In 1955 werd het aan J. M. H. Cremers verbleven bezit kadastraal om-
schreven als 7 huizen, schuur, weiland 1.10.85 HA (in 1957: 1.09.38 HA).
Een groot gedeelte van de weilanden werd aan de gemeente Hoensbroek
verkocht. Het bezit van J. M. H. Cremers (en consorten) werd 1958 ka-
dastraal beschreven met 7 huizen, schuren, garage, erf, tuin, ruïne, opper-
vlakte 24 aren 80 centiaren.

Dit bezit is door de gemeente Hoensbroek aangekocht:

in 1957 „opstallen” aan de Kouvenderstraat, n.l. het hiervoor als ruïne
aangeduid deel, met een grondoppervlakte van 14 aren 20 cen-
tiaren

in 1959 het vroegere herenhuis van de Aldenhof, bestaande uit vijf wo-
ningen met grond ongeveer 10 aren aan de Kouvenderstraat.

Bovendien besloot de gemeenteraad van Hoensbroek tot aankoop:

in 1960 café, kleermakerij en huis, Kouvenderstraat 110 en 112 van E. M.
J. Haagmans-Crijns, oppervlakte 4 aren 87 centiaren.

Als deze laatste aankoop geëffectueerd zal zijn, is de gemeente Hoensbroek
volledig eigenaresse van het voormalige riddersgoed „de Aldenhof”. De
aankoop geschiedde in het kader van een voor dit deel van Hoensbroek
geldend detail-uitbreidingsplan. Aansluitend kocht de gemeente ook eigen-
dommen van anderen. Het plan kreeg de naam „Centrumplan”.

De tijd staat niet stil. De gedaanteverandering van de Kouvenderstraat
zal niet nalaten haar invloed te hebben op de bestemming van de ter-
reinen waarop een deel van de Aldenhof nog staat.

Ook de techniek stond niet stil. Niemand had ooit verwacht, dat in de
broekachtige weilanden bouwwerken zouden verrijzen. Met de modernste
hulpmiddelen tastte men de bodem af. Men zocht naar een vaste aardlaag
waarop gebouwen konden rusten.

Met moderne machines groef men bouwputten. Ze werden met zand gevuld. Waar nodig werden op moderne manier onopvallend heipalen (naar 't zogenaamde Franki-systeem) aangebracht.

Achter de Aldenhof verrees een nieuwe woonwijk met flatgebouwen. Hoofdader is een brede straat die, als ze geheel voltooid zal zijn, een groot gedeelte van het verkeer der Kouvenderstraat moet opvangen.

Het voornaamste aan die straat verrezen gebouw, voor een deel belangrijk hoger nog dan de flatgebouwen, is het complex der nieuwe lagere technische school. Het theorie-gedeelte voor deze school is als een dominant over de gehele omgeving. Naast het kasteel Hoensbroek is dit wel het meest imposante gebouw, dat ooit binnen de grens van Hoensbroek werd gezet.

Aan de andere zijde der terreinen bouwt PTT een nieuw hoofdkantoor voor Hoensbroek e.o. Enkele andere terreinen zijn nog gereserveerd voor grote bouwobjecten. Wat zal daarmee gebeuren?

Men spreekt van een centrum van cultuur, van handel en verkeer. Zouden de vroegere eigenaren en bewoners van de Aldenhof zo iets ooit gedacht en verwacht hebben?

Wat nog tot voor een gering aantal jaren zijn landelijkheid — midden in Hoensbroek — bewaard had, barst nu a.h.w. door zijn stedenbouwkundige aspecten!

Wie vindt de Aldenhof te midden van al deze scheppingen nog terug?

Wie van al die duizenden dagelijks jachtenden gunt de resten van wat eens de Aldenhof was nog een aparte blik? Wie van hen zal weten, dat dit gebouw eens een der voornaamste in Hoensbroek was naast het oude kasteel?

Als men nu op de hoogste verdieping van het theorie-gebouw der technische school vertoeft, kijkt men op de achterzijde van de voormalige Aldenhof. Niets doet dan terugdenken aan een voormalig deftig huis. Zó is het aspect gewijzigd.

Toch is het van belang dat de naam Aldenhof blijft. Oók als het nieuwe levenscentrum van Hoensbroek zijn betekenis gekregen zal hebben.

Voor zover men uit de latere tijd kan nagaan, kende men de navolgende bewoners van de Aldenhof (als oorspronkelijk herenhuis en hoeve):

- van vóór 1830: Kusters, Renier en gezin, hiervoor genoemd
- 1862: Eijmael, Jacob, geboren in Hoensbroek, 15 mei 1802, gehuwd met Jongen, Maria, geb. in Hoensbroek 15 mei 1811, en gezin
- 1869: Cremers, Ludovicus en gezin, hiervoor genoemd
- 1879: Collaris, Leonard Jozef, geboren in Heerlen 18 nov. 1840, gehuwd met Frissen, Gertrudis, geb. in Hoensbroek 2 oct. 1832, en gezin
- 1900: Jaspas, Petrus Hubertus Augustinus, geb. in Meerssen 28 aug. 1875, gehuwd met Vaessen, Maria Elisabeth, geb. in Meerssen 27 mei 1873 en gezin
- 1912 tot 1928 Cremers, M. P. H. en gezin, hiervoor genoemd.

P. A. H. M. PEETERS

De eerste pottenbakkers

ZOALS bekend ontstond de terra sigillata industrie in de 1e eeuw v. Chr. in Italië en de eerste producten, die wij in Gallie en de Rijnstreek ontmoeten stammen hoofdzakelijk uit Arezzo. In de 1e eeuw n. Chr. trad een verandering in en ontstond in Gallië de eerste fabrieken, die het Italiaanse product nauwkeurig namaakten en het tenslotte van de markt verdrongen. Deze verandering voltrok zich langzaam en sommige Italiaanse pottenbakkers hebben door hun grotere productie en betere invoermethoden hun concurrenten uitgeschakeld en de markt in Gallië nog lange tijd beheerst. Ook waren er fabrieken die arbeiders met de nodige technische middelen naar Gallië stuurden om daar een nieuw bedrijf te stichten. Tot deze behoorden de navolgende pottenbakkers: Chrestus, Euhodes, Mahes, Xanthus en Zoilus, allen slaven of vrijgelatenen uit het huis van CN. ATEIUS.

CN. AT. EVHODI.

SCHAAL: 1:1

Om de concurrentie op de Gallische markt het hoofd te kunnen bieden verbonden zich Chrestus en Euhodes, Mahes en Zoilus, Xanthus en Zoilus tijdelijk tot een gemeenzaam bedrijf in Gallië. Deze „vennootschappen” van Italiaanse pottenbakkers vallen ongeveer in de tijd van 5-15 n. Chr.

Het Heerlens museum bezit drie terra sigillatafragmenten met de volgende stempels uit het bedrijf van Cn. Ateius, die waarschijnlijk rechtstreeks uit Italië zijn ingevoerd en derhalve in de 1e eeuw v. Chr. moeten gefabriceerd zijn, n.l.:

CN AT EVHODI, CN. ATEI CRESTVS EN XANTHI. (1)

Stempels der drie Ateiusvennoten zijn hier nog niet gevonden doch komen wel in Gallië en aan de Rijn voor. (2)

Wat nu de zuiver Gallische, de nieuwe terra sigillatafirma's betreft, de concurrenten van het huis Ateius, is uit vondsten te Haltern a.d. Lippe (Duitsland) gebleken, dat de terra sigillataindustrie reeds op het einde der regering van Augustus (30 v.-14 n.Chr.) met succes in Gallië werkte. Waar valt niet met zekerheid te zeggen.

Op grond van terra sigillata-vondsten uit Montans /Tarn (Frankrijk) en onderzoekingen verricht door de archaeoloog A. Oxé 3) zou deze plaats tot het oudste productiecentrum behoren.

De zeldzame rondstempels, als hier weergegeven zijn naar italies voorbeeld gemaakt. Daarna komt een rechthoekig vierkant in gebruik met de italiese stempel op twee lijnen b.v.

CN ATEL.

XANTHI

Tenslotte zetten de gallische pottenbakkers de stempel op één lijn in een langgerekt vierkant. De meeste vormen in het Heerlens museum zijn binnen op de bodem aldus gestempeld.

In zuid- en midden-Gallië werd aan de naam bij voorkeur de formule M(anu)-hand, toegevoegd, terwijl 't woord OF - officina, werkplaats eveneens gebruikelijk was, maar dan gewoonlijk vóór de naam gezet werd b.v. LUCI M, OF LUCI, LUCI OF.

De oost-Gallische fabrikanten gaven de voorkeur aan een F, de afkorting van fecit-gemaakt, die achter de naam voorkwam.

Al deze toevoegsels dienen slechts om fabriek en maker 'n meer officieel cachet te geven, maar achteraf konden juist door dit onderscheid sommige kommen beter gedateerd en aan bepaalde centra toegeschreven worden. Ook wat bovengenoemde stempels betreft bezit Heerlen voorbeelden overeenkomstig het feit der aanwezige terra sigillata uit verschillende centra.

A. ULRICH.

- 1) Inventaris (op fichen) gem. oudheidk. museum, de nrs 11, 25 en 307.
- 2) Twee wandfragmenten van een sigillatavaas in de vorm van een kelk, die men kan toewijzen aan de pottenbakker ATHEIUS worden o.a. verder gevonden te Aken in de Grosskölnstrasse.
- 3) A. Oxé: „Archäologischer Anzeiger, Beiblatt zum Jahrbuch des archäologischen Instituts, Band XXIX, 1914.

historische chroniek

EXCURSIE.

Op zaterdagmiddag, 17 september j.l., brachten enige bestuursleden van onze Kring een bezoek aan kasteel Rahe (gemeente Laurensberg bij Aken) en aan het Töpferiemuseum te Langerwehe nabij Weisweiler.

Velen van ons, die de weg Heerlen-de Locht-Aken kennen, zullen talloze malen, onbekend met de ligging van dit grote landhuis, hieraan voorbij gereden zijn. Nu moet worden toegegeven, dat sinds de aanleg van de spoorwegdam, links van de sterke afdaling in de gemeente Laurensberg, het gezicht op Schloss Rahe weggenomen is.

In de tweede helft van de 19e eeuw is dit kasteel bewoond geweest door de tweede gemalin van koning Willem I n.l. Henriëtte gravin d'Oultremont, ter plaatse beter bekend onder de naam: die Gräfin von Nassou.

Toen ons gezelschap bij de hoge smeedijzeren poort aanbelde, kregen we onmiddellijk de indruk te doen te hebben met een voornaam buitenverblijf, gelegen te midden van een verwaarloosde, maar grootse parkaanleg.

Een vriendelijke huisbewaarder, vergezelt van zijn honden, geleidde ons naar de hoofdingang, die over een brede brug te bereiken is.

Hierna waren wij in de gelegenheid enige van de vele ruime en hoge zalen en vertrekken-parterre te bezichtigen, die in alle opzichten herinneren aan een stijlvol en weelderig interieur.

De huiskapel, die een vrij sombere indruk maakte, had in zover onze belangstelling, omdat de gravin van Nassau na de dood van haar koninklijke gemaal hier een groot wit marmeren beeld van Willem I had laten opstellen. De koning was in rustende houding gelegen op een grote leeuw, scepter en kroon aan zijn voeten. Volgens de afbeelding en beschrijving, geplaatst in een der afleveringen van het Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins was zijn gelaatsuitdrukking zorgelijk. Dit monument moet in 1924 naar het rijksmuseum te Amsterdam zijn overgebracht.

De bouwgeschiedenis van dit Luxeuse verblijf ter zijde latend, willen we nog 'n ogenblik de merkwaardige figuur van Henriëtte d'Oultremont naar voren halen. Het is voldoende bekend, dat koning Willem I in 1840 abdiceerde en met deze katholieke gravin, die jarenlang als hofdame ten paleize in den Haag diensten had gedaan, in het huwelijk trad te Potsdam-Berlijn. Tesamen heeft het echtpaar een paar jaar op een groot landgoed in Silezië geleefd.

Na de dood van de koning in 1843 vestigde zich de gravin van Nassau op Schloss Rahe. Haar gemaal had haar een bruidsschat van 3 miljoen gulden toegedacht, terwijl zij mede in de koninklijke erfenis van 13 miljoen gulden betrokken was. Van het Haagse Hof ontving zij jaarlijks een toelage van 60.000 gulden.

Geen wonder dat de gravin zich overeenkomstig haar verleden echtverhienis op Schloss Rahe installeerde en er het leven leidde van een voorname „Gutsbezitserin”. De streekadel en de vooraanstaande families van Aken hadden er steeds een aangename rendez-vous. Bovendien schijnt zij beschikt te hebben over het talent voor het voeren van zeer onderhoudende conversaties, gepaard aan een algemene practische ontwikkeling. Zij stond voorts bekend voor haar grote milddadigheid jegens de armen en haar ondersteuning van de parochiekerk van Laurensberg. Met haar overlijden in 1862 nam het hofleven op Rahe een einde.

Het tweede doel van onze uitstap gold *het aardewerkmuseum van Langerwehe*, dat in 1951 door het plaatselijk gemeentebestuur in de voormalige „tiendschuur” is ingericht. Dr Schwartz ontving ons op de ruime open vierkante binnenplaats, waar hij ons ook een overzicht gaf van de geschiedenis van Langerwehe en van de te bezichtigen museum-afdelingen. Het aardewerkbedrijf zit de Langerwehers sinds jaar en dag in het bloed. Sinds de postkarolingische tijd reeds vormt het plaatselijk een voornaam middel van bestaan, zodanig zelfs, dat in het schepenzegel van 1543 naast de jülichse leeuw 3 trechtvormige bekers hierin zijn opgenomen.

Een rondgang werd gemaakt door de vertrekken die ingericht waren naar de levensbehoeften van de goed gesitueerde boerenfamilies in de 17e-19e eeuw.

Een ander gedeelte van de museumruimte was ingericht met enige standaardtypen van het aardewerk vanaf zijn meest primitieve vormgeving tot in de 19e eeuw toe. Origineel was de methode van datering dezer pro-

duten door middel van eigentijdse afbeeldingen, ontleend aan doeken van bekende meesters uit de 14e - 17e eeuw. De plaatsing van de betrokken te dateren aardewerkvoorwerpen nabij de hierbij passende afbeeldingen-documenten werkte inderdaad suggestief.

Niet minder interessant was het bezoek aan de „Töpferwerkstatt”, een groot atelier, aan de overzijde van de binnencour gelegen. Met vaardige handen gaf ons een dame een demonstratie van de wijze, waarop zij uit vormloze klei een alleszins kunstzinnige vaas wist te boetseren. Ook de bezichtiging van haar talrijke bakproducten was zeer lonend.

Zeer voldaan zijn wij naar huis teruggekeerd.

Wij kunnen onze lezers een bezoek zowel aan Schloss Rahe als aan het Heimatmuseum te Langerwehe ten zeerste aanbevelen.

L. v. H.

2. OUDHEIDKUNDIGE BODEMVONDSTEN.

- a. *Romeinse* fragmenten, uitsluitend bestaande uit resten van ruwwandig aardewerk (kookpotten, wrijfchalen en halzen van kruiken) kwamen te voorschijn op een terrein, sectie D 3075, gelegen aan de oostzijde van de Akerstraat, zuidelijk grenzend aan de gebouwen van het Ziekenhuis (voormalig woonhuis van A. Schroeder, eertijds loco-burgemeester).

Verbouwingswerkzaamheden hadden grondwerk tot gevolg, waarbij dit schervenmateriaal aan de oppervlakte kwam. Deze plek ligt in de nabijheid van een romeinse hoofdweg richting Schaesberg-Keulen.

2 b. NIEUWE VONDSTEN TERRA SIGILLATA.

Fragment vorm Dragendorff no. 37.

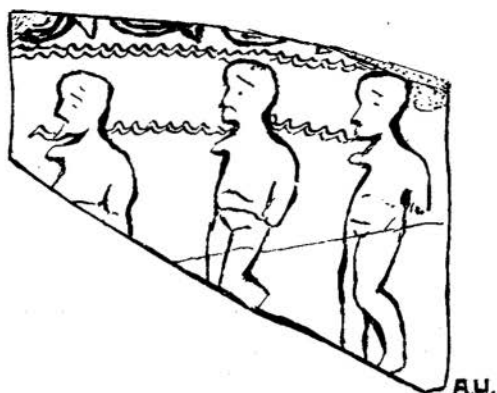
Tijdens toevallige gravingen in de Z.-O.-hoek van het Thermenterrein te Heerlen werd een wandfragment van een terra-sigillata-kom gevonden van de veel voorkomende ronde vorm Dragendorff no. 37.

Op de afbeelding zien we allereerst een gedeeltelijke eierlijst, afgesloten door een golflijn; daaronder drie geboeide slaven. Een tweede golflijn loopt ter hoogte van de hals der figuren.

Het product moet afkomstig zijn uit het pottenbakkersbedrijf van MAIAAVS, die op verschillende plaatsen in O.-Gallië werkzaam was o.a. te Trier en wel tijdens de regering der Antonijnen in de 2e eeuw na Chr. tot in de 3e eeuw. Hij schijnt verder onder de naam MAIANUS in andere centra gewerkt te hebben zoals Lavoye, Itteenweiler en Rheinzabern, allen O.-Gallië, maar alleen de versierde producten dragen de stempel MAIAAVS. ¹⁾

Het verspreidingsgebied van MAIAAVS is in overeenstemming met die van andere Trierse pottenbakkers. Zo vinden we zijn producten terug o.a. ook te Xanten een „exportterrein”, dat lag aan de bekende weg Xanten-Heerlen-Trier.

Wat nu de technische uitvoering van het fragment betreft, deze laat te wensen over. De glazuur is afgeschilverd en heeft dus lang niet die houdbaarheid der 1e eeuwse terra sigillata. De figuren zijn minder verzorgd uitgevoerd. MAIAAVS typen maken de indruk van namaak te zijn. ¹⁾

SCHAAL: 1:1

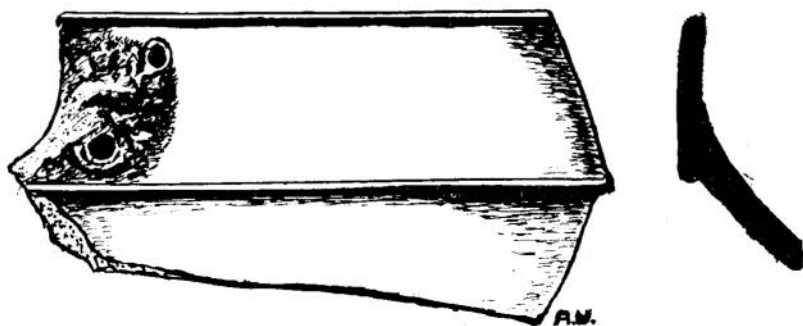
De voorstelling der drie geboeide slaven geeft verder geen nadere verklaring. Het is bekend, dat in de oudheid slaven, om welke reden dan ook vaak geboeid, of erger behandeld werden en dat hun veelal beklagenswaardig lot deel uitmaakte van de toen heersende barbaarse zeden.

Fragment schaal: vorm Dragendorff nr. 45.

Deze vorm heeft als enige versiering een leeuwenkop, die afzonderlijk werd gemodeleerd en op de wand geplakt. De muil van de leeuw dient als opening.

Het stuk werd in de Deken Nicolayestraat te Heerlen gevonden en is waarschijnlijk uit O.-Gallië, Rheinzabern, afkomstig, waar o.a. deze schalen (mortaria) in de 2e helft der 2e eeuw werden gefabriceerd. ²⁾

Het hier afgebeelde wandfragment is bruin-rood van kleur, weinig glanzend. De verticale rand steekt naar buiten uit. De leeuwenkop is be-

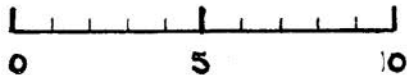
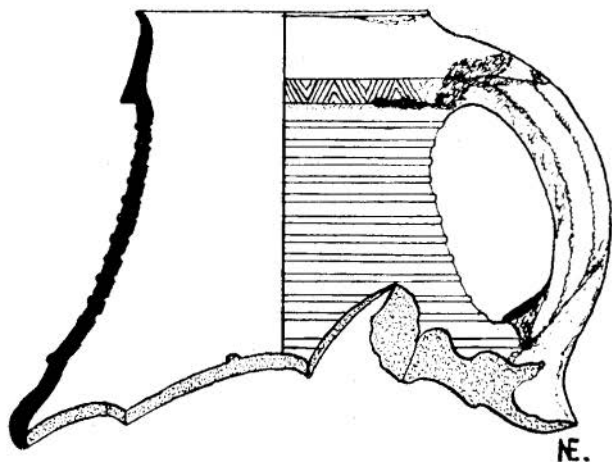

SCHAAL: 1:2

schadigd. Het Heerlens museum bezit verschillende exemplaren van dat soort aardewerk.

A. ULRICH.

- 1) *Fölzer, E.*: Ost Gallische Sigillata-Manufakturen, Bonn 1913. Blz. 72.
- 2) *Oswald & Price*: An introduction to the study of terra sigillata Pl. LXXIV, no. 2. London 1920.

c. Ten gevolge van nieuwbouw van een kantoorflat t.b.v. de Gezamenlijke Steenkolenmijnen aan het Wilhelminaplein, sectie D 4780, kwam uit zwart aangevulde grond de hals met oor aan het daglicht volgens bijgaande afbeelding. Het is een grauw grijs hard gebakken fragment van een vrij grote kan; datering 14-15e eeuw. (zie: A. Herrnbrodt: Der Husterknupp. Eine niederreinische Burganlage des frühen Mittelalters. Köln 1958; blz. 102, nr 223, Tafel 21, afb. 223: Oberteil einer Henkelkanne mit schrägverzierter Leiste auf der Schulter und auf dem Kragenrand, auf dessen untere Hälfte ein schrägstrichgefülltes Wolfszahnmuster eingeritzt ist. Ton dunkelgrau).

De aangevulde zwarte grond is afkomstig van de demping van één der watergrachten, die in de laatmiddeleeuwse tijd een onderdeel waren van het grachtenstelsel rondom de versterkte kern van Heerlen. Het beloop van deze verbindingswaterloop wordt nauwkeurig aangegeven in een charter van het jaar 1512 de Veemarktsgraaf genoemd (de Veemarkt is de oude benaming van het huidige Wilhelminaplein: zie mijn artikel over de donjon van Heerlen in De Maasgouw 1947, blz. 63).

LvH